

DOI Number: 10.30520/tjsosci.423507

**ANTİKÇAĞ'DA DAĞLIK KİLİKİA BÖLGESİNİN DOĞAL KAYNAKLARI VE
SOSYO-EKONOMİK DURUMU¹**

*NATURAL SOURCES AND SOCIO-ECONOMIC CONDITION OF CILICIA
TRAKHEIA IN ANCIENT PERIOD*

Kürşat BARDAKCI²

ÖZET

Dağlık Kilikia bölgesi, Orta Toroslarda bulunan engebeli ve sarp bir bölgedir. Dağlık Kilikia bölgesinin bu coğrafi şartları bölgede yaşamış halkların geçim kaynaklarını şekillendirmiştir. Bölgedeki doğal kaynaklar, bölgenin dağlık yapısı sebebiyle hayati önem taşımaktadır. Nitekim doğal kaynaklar bölgede kendiliğinden var olan kaynaklardır. Bu doğal kaynaklar arasında orman ürünleri oldukça önemli yer tutar. Orman ürünleri sayesinde bölgede yaşamış olan halklar hem geçimlerini sağlamışlar hem de ekonomik bir gelir elde etmişlerdir. Aynı zamanda bölgenin denize kıyısı olması sebebiyle deniz ürünlerinden de ekonomik gelir sağlanmıştır.

Bu çalışmada, Dağlık Kilikia bölgesinin antik dönemdeki doğal kaynakları ve bölgenin sosyo-ekonomik durumu incelenecektir. Bu amaç doğrultusunda antik kaynaklardan ve modern araştırmalardan yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antikçağ, Dağlık Kilikia, Toros Dağları, Doğal Kaynaklar, Sosyo-ekonomik durum

ABSTRACT

The Cilicia Trakheia region is a rugged and steep region in the Central Taurus. These geographical conditions of the Cilicia Trakheia region have shaped the livelihoods of the people who lived in the region. The natural resources in the region are of vital importance due to the mountainous nature of the region. Indeed, natural resources are spontaneous sources in the region. Forest products are very important among these natural resources. Thanks to the forest products, the people who lived in the region both earned their living and earned an economic income. At the same time, since the region is coastal, economic income is also generated from seafood.

In this study, the natural resources of the Cilicia Trakheia region in ancient period and the socio-economic status of the region will be examined. For this purpose, it will benefit from ancient sources and modern researches.

Keywords: Ancient Period, Cilicia Trakheia, Taurus Mountains, Natural Sources, Socio-economic condition

¹Bu çalışma yazarın “Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kilikia Bölgesi ile Lykaonia Bölgesi Arasındaki İlişkiler” adlı yüksek lisans tezinden geliştirilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, kbrdkci@gmail.com.

1. GİRİŞ

Klasik dönemde Dağlık Kilikia (Cilicia Trakheia) olarak adlandırılan bölge, kıyıda Alanya (Korakesion) ile Viranşehir (Soloï/Pompeïpolis), iç kesimlerde ise Toros Dağları'nın kuzey yamaçlarını kapsayan bölge için kullanılmıştır. Bölgenin kuzeyinde Lykaonia, batısında Pamphylia, doğusunda Ovalık Kilikia yer almaktadır (Strabon, *Geographica*, XIV, 3, 1; 5-6). Dağlık Kilikia'nın doğu sınırını Lamos (Limonlu) Nehri oluştururken; bölgenin kuzeyinde yer alan Isauria'nın Dağlık Kilikia'ya mı yoksa Lykaonia'ya mı ait olduğu konusunda çeşitli belirsizlikler bulunmaktadır. Isauria'nın, Dağlık Kilikia ile Lykaonia arasında bir sınır vazifesi gördüğü de düşünülmektedir. Isauria'nın güneyinde yükselen Toroslar, yörenin Dağlık Kilikia'dan ziyade Lykaonia ile bağlantı kurmasına yol açmıştır. Ancak Isauria yöresi fiziki olarak, Dağlık Kilikia'nın bir uzantısı durumundadır. Nitekim Isauria halkı fırsat buldukça güneye sarkmış, Akdeniz ticaretini kontrol altına almaya çalışmıştır (Strabon, XII, 6, 2; Bahar, 1991: 4; Texier, 2002: 295-297).

1. 1. Bölgenin Coğrafi Yapısı

Dağlık Kilikia bölgesi, sarp, dağlık ve kıyısı dar bir yapıya sahiptir. Bu coğrafi özellikler, Dağlık Kilikia'nın çevresinden soyutlanmasına ve bağlantısının kopmasına sebep olmuştur (Strabon, XIV, 5, 1; Ünal ve Girginer, 2007: 51). Bölge günümüzde Taşeli Platosu'na karşılık gelmektedir ve yüksek sıradağlara sahiptir. Bu dağların arasında dalgalı ve çok yüksek yaylalar ile derin vadiler bulunmaktadır. Bu bölgede kapalı havzalar, geniş bir ova ve düzlükte yoktur (Saraçoğlu, 1989: 323).

Dağlık Kilikia bölgesi, bölge için “can damarları” olarak adlandırabileceğimiz Göksu Nehri'ne sahiptir. Göksu Nehri, geniş havzasından dolayı bol su taşımaktadır. Bu sebepten dolayı havzada birçok antik yerleşme izleri bulunmaktadır. Günümüzde de büyük yerleşim yerleri olan Silifke (Seleukeia), Ermenek (Germanikopolis) ve Mut (Claudiopolis) antik yerleşmelere sahne olmuştur. Silifke (Seleukeia) bütün bölgede tarıma elverişli önemli büyüklükteki tek alandır. Bununla birlikte Göksu Nehri, bol yağış alan dağlık kesimin pınarlarını toplamaktadır. Özellikle ilkbaharda Torosların eriyen karlarıyla kabarır. Torosların ulaşım açısından Akdeniz'e kapısı olan Göksu Vadisi, aynı zamanda Akdeniz'in ılıman etkisini iç kesime kadar taşımaktadır (Ramsay, 1960: 403; Bahar 1991, 35; Lloyd, 2000: 217).

1. 2. Bitki Örtüsü

Bitki örtüsü olarak bölgede, deniz seviyesinden 1000 m. yüksekliğe kadar kızılçam ağaçları, saf ormanlar ve maki topluluğunun karışımı görülmektedir. Kızılçamın tahrip edildiği alanlarda da maki vejetasyonu daha baskın durumdadır. Orman tahribatının çok daha yoğun olduğu yerleşim yerlerinin yakınlarında çoğunlukla ağaç örtüsü yerini maki vejetasyonuna bırakmış, bazı yerlerde ormanlık alanlar açılarak tarımsal ürün amaçlı meyve ağaçları dikilmiştir. 500-1000 m. arasında, kızılçam ve maki vejetasyonu ile birlikte bazen küçük gruplar halinde Türk meşesi ağaçları da karışıma girmektedir. Denizden yüksekliğin 1000 m.nin üzerinde olduğu alanlarda kızılçam yerini diğer iğne yapraklı türlere bırakmaya başlamaktadır. 1000-1500 m. arasında kokulu ardıç, boylu ardıç, karaçam ve andız bulunmaktadır. 1500 m.den sonra dağlık kesimlerde Toros

sediri, Toros göknarı, karaçam, kokulu ardıç ve boylu ardıç geniş yer kaplamaktadır. Bu ormanlar önemli bir tahribata uğramıştır. Yaşlı ağaçlar ya tek tek ya dik yamaçlarda insanların ulaşamadığı yerlerde ya da küçük korular halinde yayla olarak kullanılan alanların çevresinde bulunmaktadır (Akkemik-Köse vd. 2009: 16). Antik yazar Strabon'un belirttiğine göre de bölge ormanlarının 3/4 kadarı verimli orman niteliğindedir. Bu verimli ormanlardaki ağaçlar ise, çam, katran, gürgen, ladin, göknar, fıstık çamı, karaağaç, çınar, meşe, palamut, pırnal ve zeytin ağaçlarıdır (Strabon, XII, 7, 3).

2. DAĞLIK KİLİKİA BÖLGESİNİN DOĞAL KAYNAKLARI

2. 1. Bölgenin Orman Ürünleri ve Bu Ürünlerin Antikçağ'daki Önemi

Toros Dağları 4000 yıldan bu yana insan etkisiyle önemli bozulma ve değişimler geçirmiştir. Tümüyle doğal, insan eli değmemiş orman bulmak oldukça zor olup bu tür alanlar yer yer dik yamaçlı alanlarda ve yüksek dağlık kesimlerde kalmıştır. Burada bulunan ormanlar insan etkisiyle önemli değişimler geçirmiştir. Tarihsel kayıtlar, Toros sediri ve ardıç ağaçlarının sürekli kesilerek, tapınak ve gemi yapımında ihraç edildiğini aktarmaktadır (Akkemik-Köse vd. 2009: 14).

Bölgenin kereste bakımından zengin olması, orman ürünlerinden yoksun olan Önyasya kavimlerinin dikkatini çekmiştir. Akad kralı Sargon'dan (M.Ö. 2334-2279) itibaren bölgeye seferler düzenlenmiştir (Günbattı, 1997: 147). Aynı şekilde Asur kralı III. Salmanassar'ın bölgeye yaptığı seferlerin temel amacı da tapınak yapımı için gerekli olan kereste temini olmalıdır (Kurt, 2009: 329).

Pers döneminde ise bölgeyi iç işlerinde bağımsız olan Syennesisler yönetmiştir. Ancak Syennesis, iç işlerinde bağımsız hareket edebilmesine rağmen, Dağlık Kilikia'dan elde edilen keresteler doğrudan Pers büyük kralının denetimi altında olmuştur. Bu durumun sebebi de bölgeden elde edilen kerestenin gemi yapımı için olmazsa olmaz bir ürün olmasıdır. Perslerin bölgedeki temel amacı da bölgenin stratejik konumundan ve zenginliklerinden yararlanmak istemeleridir (Kurt, 2015: 311-312).

Bunun yanı sıra Mısır topraklarının orman ürünlerinden yoksun olması ve kereste ihtiyacının karşılanabilmesi için Dağlık Kilikia bölgesi Ptolemaiosların da dikkatini çekmiştir. Uzun süre Akdeniz ticaretini elinde tutan Ptolemaiosların bölgedeki hedefleri siyasi olmaktan ziyade ekonomik temellere dayanmıştır. Ptolemaiosların, Dağlık Kilikia'da, Berenike ve Arsinoe gibi ticari amaçlı üsler oluşturmaları bölgeye verdikleri önemi bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır (Zoroğlu, 1994: 445).

Ptolemiosların ardından bölgeye egemen olan Seleukoslar ise koloni-şehirlerini kolaylıkla kereste temin edebilecekleri bir konumda kurmaya dikkat etmiştir. Nitekim Kalykadnos Seleukeia'sı (Silifke) su kaynağına yakın olması ve kereste temini için kurulmuş olmalıdır (Kaya, 2000: 131).

Seleukosların bölgedeki hâkimiyetini kaybetmesinin ardından bölgeye Roma yönetimi egemen olmuştur. Roma egemenliği sırasında Marcus Antonius, Dağlık Kilikia bölgesinin büyük bir bölümünü Ptolemaios hanedanlığından Kleopatra'ya hediye

etmiştir. Kleopatra'ya hediye edilen toprakların ortak özelliği ise sedir ağaçlarının bol bulunduğu yerler olmasıdır (Texier, 2002: 477).

Sedir ağacından elde edilen kerestenin yanı sıra diğer orman ürünlerinden olan *styrax* Dağlık Kilikia bölgesinde bolca yetişmekteydi. Dağlık Kilikia bölgesinin özellikle batı ve kuzeybatı kısmı en iyi *styrax*ların yetiştiği bölgeler arasında gösterilmiştir (Plinius, *Naturalis Historia*, XII, 55). Antik dönemde *styrax*lar mumyalama işlemleri, eczacılık, parfüm yapımı gibi pek çok farklı alanda kullanılmıştır. Bu ürün tıbbın babası olarak bilinen Hipokrates (M.Ö. 460-337) döneminden itibaren ilaç olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Roma imparatoru Caracalla, mide ülserinden rahatsızlık çekerken *styrax*ın da içinde bulunduğu bir karışımla şifa bulmuştur (Aydingöz ve Bulut, 2014: 2-3).

Bunların yanı sıra, Anemurium (Anamur) kenti hinterlandında yetişen *astragalus tragacanthus* adı verilen bir ağacın dış kabuğundan elde edilen *tragant*, antik dönemde gerek tıbbi amaçlarla gerekse de teknik işlerde kullanılıyordu (Şahin, 2003: 338).

2. 2. Bölgenin Tarım Ürünleri

Bölgede su olanakları çok fazla ve her türlü ağaç yetişebilmekteydi. Antik dönemde de bölgede, susam, mısır, incir, marul ve arpa yoğun olarak yetiştiriliyordu (Ksenophon, *Anabasis*, I, 2, 22). Korykos'ta (Kızıkalesi) da daima yeşil kalan ve özel olarak yetiştirilen ağaçlar bulunuyordu. Bu ağaçlar arasında en önemlisi safrandı. Safran genel olarak kimyasal maddelerin üretiminde kullanılıyordu (Strabon, XIV, 5, 5).

Antik dönemde bölgede zeytin ve zeytinyağı üretimi oldukça revaçtaydı. Özellikle Korykos ve Elaiussa-Sebaste'de (Ayaş) zeytinyağı işlikleri ve preslerin varlığı, üretimin bu şehirlerde yoğunlaştığını göstermektedir (Şahin, 2003: 334-335).

Bölgede zeytinyağı, üzüm yetiştiriciliği ve buna bağlı olarak şarap üretimi de yaygındı. Bölgeye özgü kurutulmuş üzümünden elde edilen *passum* isimli şarabın ihracatı yapılmaktaydı (Plinius, XIV, 11). Özellikle Isauria Nova (Bozkır/Zengibar Kalesi) çevresinde bağbozumu ve şarapçılıkla ilgili konuları içeren eserler oldukça önemlidir. Ayrıca Germanikopolis (Ermenek) civarında yapılan araştırmalarda hala kullanılan birçok şıralığa rastlanmıştır (Şenol ve Şenol, 2003: 119; Doğanay, 2005: 58).

Aynı zamanda Dağlık Kilikia bölgesinde bitki aşılama işlemi çok gelişmiş ve aşılansız bitkilerin ticareti yapılmıştır. Özellikle bağ kütükleri ve zeytin ağacı fidelerinin ticaretinin yoğun bir şekilde yapıldığı düşünülmektedir. Nitekim Korakesion'da (Alanya) yapılan araştırmalar sonucunda, bölgedeki Ptolemaios yöneticisi Apollonius'un aşılama amacıyla çeşitli bağ ve meyve ağaçlarını kestirdiğini bildiren yazıtlara ulaşılmıştır (Aydınoglu, 2008: 20).

2. 3. Bölgede Hayvancılık Faaliyetleri

Bölgenin coğrafi yapısının dağlık olması hayvancılığa da oldukça etki etmiştir. Bölgenin şartlarına uygun olarak, bölgede yoğun olarak -günümüzde olduğu gibi- küçükbaş hayvancılığı özellikle de keçi yetiştiriciliği yapılmıştır. Dağlık kesimde keçi beslenmesi için verimli mera ve çayırlar oldukça azdır. Akarsu boylarındaki alüvyonlu

topraklar hayvanlar için en uygun beslenme alanları niteliğindedir. Ancak bu kesimler tarım sahası olarak kullanıldığı için hayvanlar engebeli arazide beslenmek zorundadırlar. Vadi yamaçları boyunca görülen maki türleri hayvanların başlıca beslenme kaynağı durumundadır (Efe, 1998: 186).

Keçi yetiştiriciliği ve ihracatı özellikle dokuma sanayisini önemli bir şekilde geliştirmiştir. Keçilerden kesilen kıllar dokuma sanayisinde; battaniye ve giysi üretiminde kullanılmıştır. *Cilicium* adı verilen halılar, adını keçilerden almıştır. Bu tip halıları satan ya da imalatını gerçekleştiren kişilere *Ciliciarus* adı verilmiştir. Ketten kumaşı denize yakın kesimlerde daha yoğun üretilmiş ve kullanılmıştır (Jones, 1971: 205-207; Şahin, 2003: 338; 346).

3. BÖLGE EKONOMİSİ

Toros Dağları, bölgedeki ekonomik yapı açısından büyük önem taşımaktadır. Buradaki orman ürünleri M.Ö. II. binyıldan itibaren Göksu ve kolları ile kıyılardaki gemi yapım şantiyelerine nakledilerek, Mısır, Fenike ve Kıbrıs'a gönderilmiştir. Bunun sonucunda hem bölgedeki egemen güçler hem de bölge halkı büyük gelirler elde etmiştir (Doğanay, 2005: 43; 58).

Bölgede yaşanan siyasi süreç kırsal yerleşimlerin ortaya çıkmasında ve değişim gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Hellenistik dönem ile birlikte başlayan süreçte bölgede görülen kırsal yerleşimler hakkında veriler yeterli değildir. Ancak korsanlığın sona ermesinin ardından bölgede çiftlik karakterine sahip kırsal yerleşimlerin sayısının arttığı söylenebilir. Roma döneminde, Hellenistik dönemde de kullanılan yerleşimler kullanılmaya devam etmiştir. Bu yerleşimler büyüyerek tarımsal üretime dayalı bir köy yerleşimine dönüşmüştür. Tarımsal üretime yönelik köy yerleşmeleri ile bölgeler kalkınmaya başlamış; sebze, meyve üretimi ile ihracatın artması sonucu ekonomi canlanmıştır (Aydinoğlu, 2010: 253-255).

M.S. I. yüzyılda *Via Sebaste* ile başlayan yol yapım çalışmaları M.S. II. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde Akdeniz'den Konya Ovası'na ulaşan yol ağı da geliştirilmiştir. Bu sayede kentler ve köyler arasında ticari faaliyetler sürekli olmuştur. Tüm yönlerde doğru inşa edilen bu yollar, ticari malların diğer bölgelere kolayca ulaşmasını sağlamış ve bölgede ekonomik süreklilik sağlanmıştır. (Doğanay, 2005: 48, 66; Kurt, 2016: 69).

Kurulan yol ağları sayesinde Romalılar bölgedeki ekonomik getirisi yüksek olan şarap, zeytinyağı, kereste, balık, buğday gibi ürünlerin ticaretini yapmışlardır. Bunlardan en başta üzüm, şarap, zeytinyağı ve kereste, Roma'ya ihraç edilmiştir (Ünal ve Girginer, 2007: 49).

Bütün bunların yanı sıra yaylalar da sosyo-ekonomik açıdan bölge için son derece önemli bir yere sahiptir. Günümüzde yaylalara çıkan insanlar belirli günlerde kurulan pazarlarda alışveriş yaparlar. Bu pazarlarda Akdeniz kıyılarında yetiştirilen fıstık, limon gibi ürünler ile iç kesimlerde yetiştirilen nohut, fasulye, elma gibi ürünler satılmaktadır. Bu yaylalar ve çevresinde Hellenistik, Roma ve Bizans dönemi yerleşimleri ve malzemeleri ile karşılaşmıştır. Tekeçatı-Balkusan yaylalarında, Yunt Yaylası'nda,

Seyricek'te, Perşembe Yaylası'nda, Sarıot Yaylası ve Sülek Yaylası'nda yoğun bir antik yerleşim izi bulunmaktadır. Bu yaylalarda Hellenistik-Roma dönemine ait yerleşimlerin bulunması söz konusu dönemde de günümüz hayatına benzer bir yaşayışın varlığını yansıtmaktadır. Tarih boyunca yaylacılık faaliyetleri yapan bu insanlar elde ettikleri ürünün bir bölümünü farklı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için değiş-tokuş ekonomisine bağlı bir ticari faaliyetle karşıladıkları düşünülebilir (Bahar, 2016: 12).

Ayrıca bölgenin denize kıyısı olması, doğal olarak burada deniz ürünlerinden ekonomik bir gelir elde edilmesini sağlamıştır. Bölgede yapılan araştırmalarda Seleukeia ve Korykos yazıtlarında balıkçılardan; yine Korkykos'ta midye toplayıcılarından bahsedilmesi söz konusu duruma kanıt oluşturmaktadır (Şahin, 2003: 339).

Aynı zamanda bölgede bulunan madenler ekonomik anlamda oldukça önemli yer tutmaktaydı. Bu madenlerden biri de gümüştü ve ihracatı yoğun bir şekilde yapıyordu. Bu madenin önemini Sargon'un bölgeye yaptığı seferler sırasında bölgeyi "Gümüş Dağları" olarak belirtmesinden anlayabiliriz (Kt. j/k 97; Günbattı, 1997). Gümüşün yanı sıra demir ve bakır madenlerinin de ihracatı yapılmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere antik dönemdeki bölge halkı geçimlerini maden ticareti ile de sağlamış olmalıdır (Bahar ve Koçak, 2010: 21).

M.S. III. yüzyıl başlarında ise Anadolu'da bir ekonomik buhran dönemi başlamıştır. Bu ekonomik buhranın en başlıca sebebi Sasanîlerin yanı sıra Palmyra Krallığı ve Gothlar Anadolu'yu istila etmişlerdir. III. yüzyıl krizi olarak adlandırılan bu dönemde Anadolu tamamen tahrip edilmiş; halk büyük acılar yaşamış ve bölge ekonomisi çökmüştür (Kaya, 2005: 203).

4. SONUÇ

Dağlık Kilikia bölgesi yüksek ve birbiri ardına devam eden geçit vermez sıradağlara sahiptir. Bu sıradağların kavisli yapısı bölgenin coğrafi konumunu da etkilemiştir. Bu sıradağlar her ne kadar zor bir yapıda olsa da orman ürünleri ve madenler açısından zengindir. Öyle ki Dağlık Kilikia bölgesi bu zenginlikler sayesinde antik dönemde önemli bir yere sahipti. Bölgedeki orman ürünleri önemli bir geçim kaynağı ve ekonomik güçtü. Toros Dağları, hem ormanları hem de madenleri ile zor şartlarda yaşayan bölge insanına -günümüzde olduğu gibi- ekonomik anlamda bir gelir kapısı olmuştu.

Toros Dağları'nın yanı sıra Göksu Nehri de bölge için oldukça önemli bir yere sahipti. Öyle ki Göksu Nehri ve kolları sayesinde bölgenin hemen hemen her yerine bol miktarda su ulaşıyordu. Bu su kaynakları her türlü ağacın yetişmesine olanak sağlıyordu. Bu sayede birçok meyve-sebze yetiştirilmiş; bölge halkı geçimlerini sağlamıştır.

Yaylacılık faaliyetleri de bölgenin sosyo-ekonomik durumunu yansıtmaktadır. Bölgede Hellenistik ve Roma dönemine ait birçok yerleşim kalıntısının bulunması, günümüzdeki gibi söz konusu dönemde de yaylacılık faaliyetlerinin olduğunu göstermektedir. Bu veriler kapsamında, günümüzdeki sosyo-ekonomik durumun antik dönemde de benzer şekilde olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

Ayrıca bölgedeki hayvancılık faaliyetleri ile bölge halkı hayvanların etinden, sütünden, derisinden yararlanmakta ve gelir elde etmekteydiler. Bununla birlikte maden ticareti, şarapçılık, balıkçılık, meyve-sebze üretimi de bölge halkının geçim kaynakları arasında önemli yer tutmaktaydı.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Ksenophon: *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*, (Çev. T. Gökçöl), İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Plinius: *Naturalis Historia*, ed. H. R. Rackham London: Loeb.

Strabon: *Geographica (Antik Anadolu Coğrafyası: XII, XIII, XIV)*, (Çev: A. Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Modern Kaynaklar

Akkemik-Köse vd. (2009): “2007 Dağlık Kilikia Yüzey Araştırması”, *Kültür ve Turizm Bakanlığı 26. AST 2. Cilt*, s. 13-32.

Aydingöz, M. ve Bulut, S. (2014): “Egenin Gizli Kalmış Şifa İksiri: Sığla”, *Afyon Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi 14*, s. 1-6.

Aydinoğlu, Ü. (2008) “Mersin ve çevresinde antik çağda ne üretiliyordu?”, *Aratos, Tarih-Felsefe-Kültür-Sanat Dergisi 28*, s. 19-21.

Aydinoğlu, Ü. (2010) “The farms in rough Cilicia in the Roman and Early Byzantine Period” *Adalya, XII*, s. 243-282.

Bahar, H. (1991): *Isauria Bölgesi Tarihi*, Konya: SÜSBE Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Bahar H. ve Koçak K. (2010): “Antik Dönemde Toroslar’daki Pb, Zn±Ag±Cu±Sn Madenciligi”, *S.Ü Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi 3 (25)*.

Bahar, H. (2016): “Antik Dönemde Bozkır Jeopolitiği”, *Uluslar arası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (6-8 Mayıs 2016) Bildiri Kitabı, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 9*, s. 1-32.

Doğanay, O. (2005): *Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Efe, R. (1998): *Ermenek Çayı Havzası Doğal Ortam Özellikleri*, İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları.

Günbattı, C. (1997): “Kültepe’de Akadlı Sargon’a Ait Bir Tablet”, *Archivum Anatolium 3*, s. 133-135.

Jones, A. H. M. (1971): *The Cities of Eastern Roman Provinces*, Oxford.

Kaya, M. A. (2000): “Suriye Krallığı’nın Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi XV*, s. 121-136.

Kaya, M. A. (2005): *Anadolu’daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, İzmir: İlyay Yayınları.

Kurt, M. (2009): “Kilikia’da Yeni Asur Egemenliği ve Yerel Güçler”, Konya: *SÜSBE Dergisi* 21, s. 327-337.

Kurt, M. (2015): “M.Ö. VI.-V. Yüzyıllarda Kilikia Bölgesi: Küresel Güçler ve Syennesis Krallığı”, *Tarihin Peşinde Dergisi* 13, s. 303-326.

Kurt, M. (2016): “Yazıtlar Işığında Zengibar Kalesi’nde (Isaura) Roma Dönemi İmar Faaliyetleri ve Eugersia”, *Uluslar arası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (6-8 Mayıs 2016) Bildiri Kitabı, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları* 9, 2016, s. 65-86.

Lloyd, Seton (2000): *Türkiye’nin Tarihi: Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*, (Çev: Ender Varinlioğlu), Ankara: Tubitak Popüler Bilim Kitapları 50.

Ramsay, W. M.(1960): *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev: Mihri Pektaş), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.

Saraçoğlu, H.(1989): *Akdeniz Bölgesi*, İstanbul: MEB Yayınları.

Şahin, H. (2003): *Geç Roma İmparatorluk ve Erken Bizans Dönemlerinde Dağlık Kilikia Bölgesi (Kilikia Trakheia) Yazıtlarında Meslekler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı.

Şenol K. ve Şenol G. C. (2003): “Commercial Ties of Cilicia by Means of Hellenistic ve Roman Amphorae”, Mersin: *OLBA*, VII, s. 119-122.

Texier, C. (2002): *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (Latin harflerine aktaran: K. Y. Koprıman, Sadeleştiren: M. Yıldız) 3. Cilt, Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Ünal A. ve Girginer K. S. (2007): *Kilikia-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlı Dönemi’ne Kadar Kilikia’da Tarihi Coğrafya*, İstanbul: Homer Kitabevi.

Zoroğlu, L. (1994): “Kelenderis’in İlkçağ Tarihine Ait Notlar”, *Türk Tarih Kurumu-XI/1*, s. 437-448.